

Петар НАМИЧЕВ

ОХРИДСКИОТ РЕЗБАР - ДИМИТРИ ЈАНКОВ

Клучни зборови: резба, копаничарство, таван, резбарско училиште, занает, ореово дрво, гарнитура, длето, орнамент, занаетчија, колце, традиција

Апстракт: Резбарот Димитри Јанков има создадено копаничарски уметнички парчиња, со кои заслужено може да се вброи во плодните копаничари на својата генерација. Иако неговите дела се во најголем број нарочувани и применувани за украсување на ентериерот на куќите, каде преку предметите за секојдневна и украсна намена, со веќе востановените декоративни орнаменти, тој создал оригинални композиции, особено преку скрозираната резба, со тенки, естетско измоделирани орнаменти, чиј сооднос и композиција ги надминуваат стеретипните основни резбарски структури. Преку неговата долгогодишна работа, со својот нескротлив интерес за копаницата, тој станал особено успешен резбар - занаетчија во рамките на Македонија. Неговите дела денес се наоѓаат низ целиот свет, претставувајќи ја копаничарската традиција како традиционален креативен уметнички код на македонскиот народ.

Развојот на резбарството како еден вид на уметност која се поврзува со народното творештво претставува комплексна материја за истражување. На територијата на Македонија резбарската уметност била ориентирана на изработката на црковната декорација и украсувањето на профаните објекти во истиот период. Во делот на профаното украсување на живеалиштата, најголем обем е присутен на декорацијата на таваните, мусандрите, долапите, столбовите, подвижниот мебел и украсните предмети. Голем број на резбари се специјализирале во овој дел на украсувањето на градската кука од 18 до 20 век на територијата на Македонија. Развојот на резбарскиот занает се поврзува со индивидуалната работа на поединци, а поретко и во тајфи, се до средината на 20 век кога се формирани и резбарските претпријатија, кои го одржувале резбарското творештво во современ простор. Одредени резбари самостојно

или во резбарските школи го научиле занаетот и во зависност од порачките, се групирале во тајфи или самостојна изработка.

Притоа се издвојувале поединци кои извршиле големо влијание во својата средина, за продолжување на занаетот. Еден од најзабележителните резбари од Охрид е Димитри Јанков.

Биографски податоци

Копаничарот Димитри Јанков од Охрид, претставува еден од најактивните резбари од постарата генерација кои се уште работат, кој зад себе има оставено голем број на уметнички копаничарски дела. Тој својот живот го посветил на усовршувањето на копаничарскиот занает, и со право може да се смета за претставник на македонската резбарска уметност, како дел од повеќепоколовната копаничарска традиција. Тој е роден на 21.10.1919 година во Охрид во семејство од татко Јане и мајка Лујза, стари жители на Охрид. Неговата мајка потекнувала од фамилијата Стружанчеви, чиј дедо бил надрилекар Васио Дишчија (*апотекар, вадел и лекувал заби, вршел хируршки зафати на рани, турските жени не се криеле пред него*), додека таткото Јане, се занимавал со земјоделие - бавчованција (и со лозарство), а воедно бил и казанчија. Тие живееле во делот на Охрид - Месокастро. Семејството имало девет деца, од кои седум машки (Крсте, Димитри, Ристо, Васил) и две женски деца (Славка и Воскресија).

Димитри како најстар син му помагал во земјоделските работи на татка си, поради тоа што еден од синовите отишол во морнарица, додека една од сестрите работела како шивачка. Во тој период поради ниските пазарни цени во земјоделието, не се заработувало доволно, затоа Димитри напоредно да го изучувал и резбарскиот занает. Неговата мајка поинтензивно работела на земјоделието, за да ја надолжни неговата работа во семејството.

Димитри посетувал вечерно резбарско училиште, кое се наоѓало во зградата на спротивната страна од црквата Св.Климент (просторот денес има функција - Галерија на икони). Во 1947- 48 година *Атељето за уметничка резба* го добива името *Андон Дуков*, резбар од првата генерација, кој загинал во НОБ. Димитри бил на возраст од 16 години кога го започнал резбарското училиште, а по неговото завршување се стекнал со звањето *занаетчија*.

1.Резбарот Димитри Јанков во своето атеље (1950 год)

По завршувањето на резбарското училиште, дел од учениците продолжувале со школување на академијата, но Димитри немал материјални можности, иако кај него постоела голема воља за тоа. Во периодот по завршувањето со своите соученици, тој изработувал резбани предмети (кутии и др.), кои ги продавале на панаѓур во Пловдив (*Пловдивски панаир*), во Бугарија. Во 1943 година тој работел во *Промислено училиште* во Пловдив, каде сите резбари изработувале посебни предмети, а кои подоцна ги продавале. Во периодот од 1943 до 1947 година Димитри престојувал и работел кај братот кој бил машинист на брод на Поморскиот арсенал на Варна, а во 1947 година работел во *Македонскиот дом* во Варна.

После 1947 година работел во атељето за уметничка резба *Андон Дуков*, се до неговото укинување до 1962 година. Димитри од 1947 година формирал семејство, а во 1962 година изградил куќа, во која што живее и денес (2002 год.). Во периодот од 1962 до 1965 година работел во Охридскиот *Народен музеј* на изработка на предмети со резба, заедно со колегите резбари Славе Крстанче (резбар), Вангел Наумовски (сликар) и Перо Калајчиев (резбар). Во периодот од 1963 до 1966 година учествувал доброволно на одржување на курс во *Пионерскиот дом* во Охрид. Во периодот од 1965 до 1968 година работел во *Југоекспорт*, а од 1969 година во *Бистра - продукт*, каде изработувал предмети по нарачка. Во овој период била изработена комплетна гарнитура и таван, кои подоцна биле дел од ентериерот во Издавачката куќа - *Мисла* во Скопје. Од 1973 година тој заминува во пензија, после што продолжил да изработува предмети по нарачка. Во овој период работел како надворешен соработник, во својство - советник на главниот инженер, во состав на резбарската работилница на претпријатието ЕМО од Охрид.

Во периодот на самостојното делување и за време на негов работен век обучувал голем број на ученици, кои подоцна како добри познавачи на

занаеот формирале свој сопствен стил и изработувале голем број на предмети.

Организација на Охридското резбарско училиште

Формирањето и развојот на Резбарското училиште во Охрид, одиграло голема улога за одржувањето на традицијата на копаничарскиот занает, не само за Охрид, туку и за подрачјето на Македонија. Оснивач на резбарското училиште - *Државна машка занатска школа*, бил учителот Бранислав Иванчевиќ - резбар (роден во Риека, Сушак - Хрватска) од Крагуевац. Тој завршил академија (вајарство) во Парис, зборувал дванаесет јазици, а починал 1948 год. Тој го водел резбарското одделение како стручен наставник, каде се изучувала традицијата на занаетот, каде се обучувале учениците за изработка на споеви на дрвени елементи, столарски алат и примена на нивна сопствена терминологија. Тој во 1926 година во црквата Св.Спас и во ман.Бигорски се запознал со Нестор Алексоски, а подоцна и со претседателот на Дебар. Во Дебар оснивал училиште со шест ученици, а подоцна се запознал со Владиката Охридски (во 1928 година Владимировиќ Николај имал влијание и контакти со Краљ Александар, кој дал средства за да се оснива резбарското училиште во Охрид истата година). Прв директор на резбарското училиште бил Сабљак Фрањо од Сплит, по професија архитект, во периодот од 1928 до 1933 година. Во училиштето за иконописот бил одговорен Мирослав Блажичевиќ (роден во Риека, Сушак - Хрватска), академски сликар, кој завршил зографско училиште во Италија.

Подоцна како директор работел инг. арх. Михајло Лазиќ, во периодот од 1933 до 1939 година, роден во Ваљево (Србија). Како трет директор во училиштето работел Мирослав Рудиќ по профе-

2..Фаза на симнување на првиот слој –грунт, после поставување на цртежот на оревата плоча.

сија текстилец, кој се населил во 1939 година во Охрид, со потекло од Лесковац, Југославија, до 1941 година. Подоцна во периодот од 1935 до 1940, работел академскиот вајар Бранко Шотра (роден 1909 г. во Србија), кој бил мобилизиран 1940 година (повторно не се вратил, а бил *надарен занаетчија и добар другар*).

Во училиштето се изучувало столарството, каде имало неколку столарски машини и столарски алатки, а каде главен учител бил Ставре Копров (дограмација). Изучувањето на столарскиот занает во почетокот се реализирало на примитивен начин и со едноставни алатки, додека подоцна се опремиле со столарски машини. Во училиштето се изучувале неколку предмети: српско - хрватскиот јазик, математика, историја на уметност, познавање на технички материјали, пресметка и закон. Училиштето траело четири години и имало статус на средно образование, со две одделенија, резбарско и иконографско. Во почетокот училиштето работело во вечерни предавања, со мал број на ученици, кои најчесто биле калфите, кои учеле занает кај дограмациите (столарите). Во подоцнежните години се запишувале од Охрид и околијата, а кога се разгласило за постоењето на училиштето доаѓале ученици и од други градови на Македонија, како и од Хрватска (Загреб) и Југославија (Ниш, Ваљево, Шабац и Заечар, Бока Которска).

Првата година од резбарското училиште, учениците цртале разни цветови, композиции на листови, гроздови, птици, желади, растителни и животински мотиви.

Традицијата и технологијата на занаетот ја совладувале, најнапред со изработка на цртеж на композицијата на цветови, потоа истите ги обработувале во глина, или во гипс, а при усовршување на оваа техника преминувале на обработка на истите модели од дрво.

Втората година од резбарското училиште, учениците почнувале со изработка на групни композиции на цветови, листови, птици и др. Истите се обработувале и финализирале од ореов материјал, за што се изучувал столарскиот дел од работата, и начинот на склопување на предходно изработените парчињата.

Третата година се изработувале посложени предмети, со погуста орнаментика на копаницата. Се изучувале различни стилови на изработка на резбарни предмети. Се запознавале со

изучување на примена на столарските машини и алат (сврдла, длета, стругови и др.).

Четвртата година ученикот стекнувал право да биде самостоен мајстор и сам да изработува копаница во сите фази на нејзината обработка, да ја патинира завршната работа, да ја бајцува, политира или лакира. Ученикот самостојно можел да ја изработува, финализира и презентира својата работа јавно и да работи за збогатување на ентериерот на куќите и продолжување на резбарската традиција.

Во училиштето на празникот Видовден кој се сметал за школска слава, како и на празникот св. Сава (на 27 јануари), на учениците им давале симитче, локум, пченица, притоа посетувале црква, а редовно пред и после часовите одржувале молитва.

Учителот Јованчевиќ ги носел учениците во посета на Манастирот Бигорски, каде се прецртувале мотиви, кои подоцна се обработувале во училиштето. Учениците ги посетувале црквите Св. Богородица, во населбата Каменско во Охрид, Св. Никола Болнички, и во околните цркви каде имало иконостаси во резба. Исто така биле организирани посети на локалитетите, амфитеатарот во Охрид, каде камените плочи биле чистени со четки, мотивите се копираше (стилизирани фигури на птици, пауни, плетеници), а камените споменици останувале во музејот. Учениците за време на стручните екскурзии посетувале црковни објекти во Жичка Патријаршија, ман. Високи Дечани, Сопокани, Студеница, Пекка Патријаршија, во Топола- Аранѓеловац каде разгледувале саркофази, во музеј на Нестор, задужбина на Александар Караѓорѓевиќ. Сепак најголем впечаток на Димитри му оставила посетата на Дечани од каде се искористиле најголем број на мотиви. За време на овие стручни патувања, тие изработувале

мотиви, цртежи и фотографии, кои подоцна биле анализирани и проверувани, и повеќе пати копирани. Најчесто биле копирани мотиви од уметничките композиции од српските цркви, при што се користеле одредени мотиви со оригинална композиција.

Во училиштето постоело иконографско одделение, каде се изучувал иконописот. Во таа група работеле и дипломирале надарени сликари како Јорданка Филипчева, Радојца Новичиќ, Димче Протугер, Нико Този, Јелица Новичиќ (од Црна Гора), Јелица Јуриќ (од Хрватска), Михајло Лазаревиќ (од Будва, Црна Гора). Во резбарското одделение работеле Стефан Нестор, Љупчо Поп Стефанија (завршил академија), Анастас Ставревски (род. 1917 г.), Аспарух Каневче (род. 1917 г.), Борис Шулев (род. 1917 г.), Трајан Стерјов (род. 1917 г.), Нури Асан (Турчин, завршил академија), Живко Миќ (од Сомбор, род. 1914 г.).

По завршувањето на четиригодишното школување во резбарското училиште, учениците организирале фондација - *Братство Св. Климент*, и во неа се изработувале големи предмети во резба како библиотечен стилски намештај, комоди, трпезарии, витрини, трпезариски маси, мали столчиња, тоалетни огледала, гарнитуре за пишување, фотелји и украсни предмети за салони.

Резбарската школа основана 1928 година создала многу кадри, и својата работа ја одржувала во континуитет и за време на бугарската окупација, под името *Промислено училиште*. После 1945 година, редовно продолжило со работата и имало голем интерес за изучување на копаничарскиот занает. Директор на ова училиште биле Димче Протугер и подоцна Нико Този (иконограф), кој училиштето го префрлил во Скопје, во состав на Училиштето за применета уметност како резбарски оддел. На тој начин престанало со работа да функционира училиштето во Охрид. Заинтересираните уметници резбари беа насочувани да работат и да се усовршуваат во странство, но поради неможноста од самофинансирање, повеќето останале во Охрид.

Во периодот 1947-48 г. завршените ученици резбари имале формирано атеље за уметничка резба *Андон Дуков*, кое било познато во цела Македонија но и надвор од нејзините граници. Во атељето се изработувале тавани, библиотеки, комоди, витрини, трпезарии и др. Зградата која била

3. Резбарот Јанков во своето атеље каде каде подучува за резбарскиот алат и техника на изработка на резбаните парчиња (2003 год)

изградена со намена за резбарско училиште денес ја користи Музичкото училиште *Методи Потчев*.

Охридското училиште го завршиле резбари, кои понатаму се усовршувале во Уметничката академија за вајарство во Белград, Загреб и др. Учениците кои го посетувале вечерното училиште за уметничка резба, можат да се поделат во неколку генерации:

Прва генерација од 1928 година ја сочинувале Димче Пљаков работел и како столар, во атељето за резба во Белград (1912-1990 г), а работел и за владата; Андон Дуков (род. 1910 г.); Славе Коцаре (род. 1912 г.); Анастас (род. 1910 г.) и Илија Копрови (род. 1908 г.). Копровци имале своја работилница, во која изработувале намештај за Пловдив (1943 г.).

Втората генерација ја сочинувале Борис Тримчев (род. 1914 г.); Горе Бочев (род. 1914 г.) и Хадиљ Пашо (род. 1911 г.).

Третата генерација ја образувале Ѓорѓи Караца (род. 1916 г.); Перо Калајџиќев (род. 1915 г.); Наум Донеv (род. 1915 г.); Славе Атанасов - Крстанче (род. 1915 г.); Стефан Нестор (род. 1920 г.) и др.

Четвртата генерација ја сочинувале резбарите Љупчо Поп - Стефанија (род. 1920 г.), Нури Асан (род. 1921 г.), Каневче Апарух (род. 1916 г.), Ставрев Анастас (род. 1916 г.). На четвртата генерација и припаѓа резбарот Димитри Јанков. Училиштето го оснивал Бранислав Јованчевиќ, кој бил во Дебар во периодот на 1926-27 г. и се обидел да образува и одржува училиште со помош на владиката Никола Велимировиќ, но поради малиот интерес на одзив на ученици и немање на средства, тој се откажал да го продолжи копаничарското училиште во Охрид.

Други познати резбари - уметници на оваа школа се: Стефан Нестор (роден во Струга 1920 г.) посетува академија во Белград, подоцна работи како професор во Гимназијата во Охрид; Љупчо

4.Цртеж на резбани елементи, кој од хартија се пренесува на рамна подлога на ореово дрво

Поп Стефанија (род.1920 г) завршил Академија во Загреб како скулптор, работи како професор во Педагошкото училиште во Скопје.

Во 1962 година по иницијатива на Собранието на Охрид ја прекинале работата на ова училиште. За ова допринел и резбарот Славе Атанасовски-Крстанче кој се приклучил кон оваа идеја за укинување на резбарската работилница. Директорот на охридскиот музеј Гоце Митевски ја преадаптирал зградата на резбарското училиште во Галерија, а задржал само 4-5 постари мајстори. Охридското училиште било надалеку прочуено, со голема зграда, со голем инвентар, со столарски машини, гарнитуре, резбарски длета, столарски тезгави, за ученици и мајстори.

Техника на изработка на резбата

Подготовка на дрвото

Изработката на копаниците претставувала уметничка работа, при што се применувала одредена техника и технологија, за која предходно била потребна добра подготовка на дрвото, цртежите, алатот и др. Копаничарите најчесто добро ги познавале својствата на дрвото, притоа употребувале одреден тип на дрво кој бил најпогоден за изработка на резба. Ореовото дрво имало најдобри својства за изработка на резбата, а се сечело од околината на Охрид, каде дрвото имало солиден квалитет. Ореовото дрво се сечело од планините (*добро печено*), а притоа не се користело дрво од рамнините. Во копаничарството најчесто се користел оревот, односно дабот за плитка резба, црешовото дрво, јаворот и др. Липата имала светла бела боја, била добра за обработка, но со неповолни својства, со лош квалитет, бидејќи при растењето влечела тиња од земјата и ситен песок, кој при обработката на дрвото ги оштетува и тупел длетата. Поради неповолните својства

резбарите не ја употребувале. Дабот исто така често се употребувал, но поради неговите крути својства од него не можело да се извлекува длабока резба, затоа најчесто се употребувал за плитка резба, каде деформациите на дрвото биле помалку веројатни. Крушково, тополово и црешово дрво не се употребувало често за изработка на резба. Борот имал својства на масно дрво и со него убаво се работело, а во Охрид се набавувал албански бор. Јаворот бил добар за обработка, додека јасенот имал крти својства.

Најчесто се сечеле големи долги трупци, додека од коренот на оревот се изработувале фурнирани парчиња.

Пренесувањето на дрвото најчесто се изведувало со запрежна кола, а подоцна и со трактор.

Дрвото секогаш требало да биде сушено неколку години, во зависност од неговата дебелина. Во околината на Охрид најчесто квалитетно ореово дрво било носено од околината на селските населби Песочани, Ботун, Велгошта, од околината на Св.Наум, од Галичица. Понекогаш копаничарите сами ги сечеле дрвата, притоа се ослободувале од гранките, а потоа го сечеле трупот. Според резбарскиот занает за сушење на еден сантиметар од дебелината на дрвото, било потребно време од една година. При обработката на водено (не сушено дрво), доведувало до негово пукање. Дрвото се складираше во зимскиот период, се сушело, при што талпите се ределе една над друга, *и да ги фатело мраз, тоа било добро*. Помеѓу талпите се ределе летви, за да се обезбеди простор поради проветрување. Дрвото било најдобро да се суши постепено, а не нагло во сушари, за да се добие квалитетен материјал за работа. Во поранешниот период ореовото дрво се сушело во плевни, на суво место, за да не го фател дожд, а секоја година талпите се превртувале, за да не се искривеле. Резбарите се снабдувале со дрво и го сушеле, за да обезбедат поголема количина за неколку година, бидејќи во меѓувреме можеле да добијат голема нарачка.

Подготовка на модел - цртеж

Копаничарите применувале одредена методологија при работата. Притоа често моделите најнапред се изработувале во глина или во гипс, а потоа врз основа на дадениот модел, подоцна истиот орнамент се изработувал во фази, постепено за да се добие неговата завршна изработка и форма од дрво. Најнапред се подготвувал цртеж, со одредена композиција, при што се применувале

елементи на стилизирани форми и мотиви, во одредена мерка (со одредена широчина и височина). Цртежот се подготвувал на хартија, се исцртувале подредени востановени форми на елементите. Потоа цртежот се поставувал на предходно исечено парче од добро исушено дрво со рамна подлога, каде со помош на индиго се пренесувале цртежите на дрвената подлога, и на тој начин се добивала првата почетна фаза при формирањето на композицијата. Во оваа фаза резбарот морал да има осмислена композиција, во однос на почетното одредување на височината (односно длабочината) на поставувањето и поврзувањето на елементите.

5. Елементи на скрозирана резба, изработка од домот на резбарот Јанков

Во следната фаза при изработката по линиите на пренесената композиција, дрвото се вдлабнувало, а притоа се внимавало да не се избрише одредената композиција. Ова засекување се изработувало многу плитко и на овој начин започнувало почетното распоредување на композицијата, како и одредувањето на длабочината на копаницата.

Во однос на примената на длабочината и начинот на обработка, постоеле неколку видови на копаници, кои се применувале и формирале одредена терминологија, која се употребувала при работата на копаничарите:

Плитката резба претставувала начин на поткопување на резбата од 1 до 3 мм, каде не се применувало вдлабнување на елементите од долната страна. Овој начин на резбарење бил наједноставен и често се применувал како најраспространет тип на резбарска техника. Плитката резба се применувала најчесто на рељефни композиции, каде формата се задоволувала по поголем обем со дводимензионалност. Исто така се применувала кај предметите кои имале секојдневна примена, како долапи, тавани, врати, мусандри, фотели, бироа, маси, комоди и друг вид на намештај, со столарски изработени елементи, на кои се додавале резбани парчиња.

Поткопаната резба или ажурна претставувала најповеќе применуван тип на резба, каде елементите добивале изразена форма со богато декорирани елементи. Ажурната или поткопана резба се разликувала од *скрозираната* или *длабока*, по некомплетно издлабени елементи од долната страна, што значи дека елементите се потпирале и биле поврзани со долната подлога на основата на композицијата од дрво. Од овој тип на резба

се изработувале украсни и употребни предмети, како маси, гарнитури, сталажи, делови од тавани, врати, долапи и мусандри.

Скрозираната или *длабока резба* бил најсовршен облик на резба, во однос на предходните два типа. Овој тип на резба подразбирал изработка на резбаните елементи со вдлабнување, и под елементите, со комплетно тродимензионално претставување на истите. Овој начин на резбарење поретко се применувал, бидејќи било потребно најдолго потрошено време за негова изработка, а се применувал само од највештите копаничари. *Скрозираната* (длабока) резба се изработувала од двете страни, при што секогаш се внимавало да се задржи стабилна конструктивната рамка на целата композиција. Оваа резба се применувала при изработката на таваните, столбовите и други употребни предмети, кои најчесто имале декоративна функција, поради нежноста и кршливоста на овој тип на резбани предмети.

Веднаш после одредувањето на типот на резба, се започнувало со почетната обработка. На веќе поставената композиција, најнапред се вадел непотребниот дел од дрвото, каде што било најдлабоко поткопувањето, а се нарекувало - *грунт*. Ова претставувало почетна и најгруба фаза при обработката на копаницата, каде се вкопувало со длабочина до 10 мм. Подоцна големите наслаги се отстранувале и со мали машини.

При поткопувањето резбарот почнувал да ја чувствува композицијата, при што се правеле одредени промени и во текот на самата изработка, кои отстапувале во помала мерка од првобитниот цртеж. За да се добиела поголема пластика на замислената композиција, покрај поткопувањето на повисоките површини се постигнувало поткопување, односно ослободување на материјалот од двете страни на дрвената талпа. На тој начин под

6. Резбарот Јанков во атељето со резбано парче во завршна фаза на изработка

стилизираните гранки, дрвја и други орнаменти се ослободувал материјалот. Притоа се постигнувала форма на скрозирана резба, која помеѓу копаничарите важела за најсовершен тип на обработена резба. Финалното дообработување се постигнувало со замазнување со гланц папир, притоа на начин со меко замазнување, со мал притисок, при што се остранивале непотребите ситни остатоци од дрвото, кои не биле отстранети со длетото.

Заштита на дрвото

После конечната обработка на дрвото во форма на копаница, како завршна заштитна фаза пред монтирањето, се применувало бојење на дрвото. Притоа копаницата се премачкувала со ленено масло и се пребришувала со памучна крпа. Понекогаш премачкувањето се изведувало со инпрегнирање, со восок од пчели, кој се растопувал во бензин или шпирто, а подоцна се применувале современите индустриски заштитни средства за дрво. Една од завршните обработки пред монтирањето претставувало полирањето на дрвото со *шелак-афричка смола*, која се добивала од сто грама *шелак*, *растворен во еден литар денатуриран шпирт*. Копаницата се премачкувала со четка, или се применувала хартија за замазнување. Потоа со памучна крпа (*памтур*) смесата од политура меко се наносувала на резбаните парчиња¹.

На овој начин се изведувала завршната фаза од изработката на дрвото, односно заштитната фаза, каде се добивала завршната нијанса на бојата и обликот на предметот.

¹ Терминологијата и техниката на обработка во текстот, произлегуваат врз основа на кажувањата на копаничарот Димитри Јанков, и неговото повеќедецениско искуство.

Технологија, време на изработка и монтирање на копаницата

При изработката на резбаните елементи постоеле одредени востановени стандарди за времетраењето за изработка на копаницата.

- Плитката резба од 1 дм* се изработувала за времетраење од 8 часа работа.

- Подлабока резба, поткопана од 1 дм биле потребни 10-12 часа работа.

- Најдлабока резба од 1 дм се изработувала за 16 часа

- Чипкаста - скрозирана резба од 1 дм се изработувала најдолго за 24 часа.

Нормите при изработката на резбаните делови се одредувале во зависност од сложеноста на композицијата и примената на деталите, притоа се именувала како *ситна*, *средна* или *крупна* резба. За изработката на плетениците, односно за орнаментите кои се мереле на должен метар, било потребно осум часа.

За изработка на розета од таван најчесто се започнувало со композиција од три *трендафили*, кои биле исти по форма, и три *кукурека*, со пречник од околу 16 см, додека за поголемите кои биле со 32 см пречник, било потребно работа од 45 часа. Најголемите колца се изработувале во времетраење од 80 до 100 работни часа. Во однос на поделеноста постоеле розети од најмногу пет дела, кои се поставувале еден над друг. Завршната рамка на розетата се изработувала во форма на плетеница, орнамент кој се повторувал по целата линија на работ од колцето.

За изработка на таван се практикувале неколку постапки:

Најпрво главниот мајстор-копаничар се договарал со сопственикот, се пазарел за плаќањето, за типот, декорацијата, времетраење на изработка на таванот и негова монтажа. При договорот најчесто усно се договарале сите детали: за материјалот (видот на дрвото), количината, изработката на цртежи, димензиите, длабочината, големината на розетата, корниси на прозорците и нивна големина и декорација, времетраење на целата работа и начинот на плаќање. После овој договор копаничарите помеѓу себе се договарале околу стручните детали за изработка на таванот. Копаничарите во тајфата помеѓу себе ја делеле работата. Со столарот се договарал дел од работата која

требало да се подготви, притоа на лице место се премерувала собата, од што произлегувала формата на таванот.

Веднаш потоа се одбирал добар и сув материјал, кој бил одстоен, сушен и планински. Мајсторот одбирал парчиња и грубо го кроел материјалот.

Се започнувало со изработка на цртеж, со што се одредувала формата и големината на таванот. Земањето на мерките од просторијата (одајата) и формирањето на композицијата на таванот ја одредувал мајсторот резбар. Притоа одредувале димензиите на составните резбани парчиња, со слични орнаментално декоративни форми, кои се повторувале во одреден ритам. Целата композиција вообичаено се поставувала со симетрична форма, со мултиплицирање на нејзините елементи. Целата површина била поделена на еднакви складно вклопени парчиња, од три до осум целини, а сите поединечно биле поделени на уште неколку дела. Поделбата на изработката на резбаните елементи помеѓу мајсторите во тајфата се одредувало со ждрепка, како и за изборот на материјалот.

Ќошињата на таванот имале најчесто тријаголна издолжена форма, а содржеле предходно изработени елементи, кои се повторувале на четирите агли или секое парче содржело различен орнамент. Околу аголните парчиња се поставувала украсна лајсна во вид на рамка. Ќошињата се изработувале со разни декоративни елементи на чаши, чипкасти елементи, со цветови поставени на мала површина.

Цртежите во почетната фаза се поставувале на дрвените рамни подлоги, кои со помош на индиго се прецртувале. Цртежите се распоредувале на поискусните мајстори, при што секој изработувал по одреден дел на резбани предмети, од кои се формирала композицијата на таванот. Во групата на резбари вообичаено работел и еден поискусен цртач кој професионално ги подготвувал композициите на резбаните орнаменти. Секој елемент од резбаните парчиња детално се планирал преку изработката на цртеж со прецизни димензии.

Изработката на декоративните лајсни исто така се сметала за прецизна и деликатна работа и се предавала на искусни мајстори. Тие во зависност од големината на орнаментите и густината на композицијата, ги изработувале за 1 дм², во времетраење од 16 до 24 часа. Најкраткото време за изработка на резбани орнаменти со поедноставни форми биле потребни од 4 до 8 часа за 1 дм².

По завршувањето на сите предвидени делови од една таваница или друг вид на предмет, се формирала комисија од резбарската група која ги оценувала изработените дела или укажувала на од-

7. Резбарот Димитри Јанков со изработена икона во ореово дрво (2003 год)

редени пропусти при процесот на работата. Ова се практикувало со цел да се одржи квалитетот на резбаните изработки и воедначеност помеѓу работата на подобрите и послабите изработувачи. Секој резбар имал свој посебен ракопис при изработката на резбата, која помеѓу себе резбарите лесно ја препознавале. При распределбата на работата за една таваница или соба, одредени елементи потешко се изработувале, а за нив било потребно подолго вложено работно време. Затоа на почетокот резбарите земале да обработуваат дел од композицијата, кој бил поедноставен за изработка. На крајот на работата кога се склопувал таванот, ако некој од резбарите не можел да ја заврши за определеното време, дугите копаничари му помагале да ја доврши започнатата резба.

По завршувањето на предметите од копаница врз горната површина се наносувал заштитен слој од пчелин восок и *чирто*, со четка или со волнена крпа. За добивање на патина на предметите - *патинарните*, врз предметите се наносувал прашок во боја, зелен или плав. Прашокот предходно се мешал, а потоа со крпа се наносувал, со тресење врз предметите, а со четка се отстранувал вишокот. Во одреден период се наносувал прашок од златна боја (*марка Катерина Голд*), кој се туфирал со четка, се додека дрвото не примило златна боја. Поинаков начин на додатна декорација претставува внесување на фолија од злато во форма на лушпи, во отворите и порите на дрвото, кои се прицврстувале на подлогата под резбата. Овој начин на додатна декорација, создавал ефект на резбан орнамент со повисоки естетски вредности. Под резбаниот елемент при туфирањето се поставувала подлога, на која се собирал вишокот на златен прашок, кој по потреба повторно се наносувал.

Сите изработени елементи во композицијата од резба имале слична форма на декорација, а во одреден случај за да се добие поголема креатив-

8. Колце изработено во резба како дел од таваница од одаја, изработено од Јанков

ност и разновидност, се применувале различни орнаменти на секој дел. По изработката на резбаните парчиња за таванот, тие се пренесувале од атељето во просторијата на местото на монтирање, во куќите. Во просторијата сите изработени елементи се поставувале на душмето, во одреден распоред на замислената таванска композиција од просторијата.

Под носечката конструкција од тавански греди столар поставувал таванска подлога од штици - *слеп таван*, врз која се прицврстувале подготвените резбани парчиња. Во подоцнежниот период на производство на индустриски материјали, подлогата се изведувала со фурнирана панел плоча, со одреден колорит, сличен на бојата на дрвото од резбаните елементи. Поради големата височина на таванот (од 250-320 см.) постапката на монтирање на подлогата и копаницата, се изведувала на дрвено скеле со кратки нозе-угериња, кое се монтирало во просторијата. При монтирањето на таванот елементите се кроеле дополнително на лице место, за подобро да се вклопат во дадената композиција и димензија на просторијата (одајата). Ако просторијата имала неправилна правоаголна форма, на лице место се земале мерки, и во однос на нив се изработувале цртежи, а подоцна и резбани делови на таванот.

При пренесувањето или монтирањето на таванот можело да дојде до оштетување на изработените делови, а кои се поправале на лице место. На крајот кога таванот бил монтиран, се премачкувал со заштитен слој од премаз, со што се добивал финален и воедначен тон и колорит на таванот. Мајсторите ги монтирале сите резбани парчиња со дрвени клинови, или подоцна со метални штрафови.

Корнизите за поставување на пердиња се изработувале во резба, со повторување на еден орнамент

по целата должина. Корнизите ги монтирал столар, за кои исто така, однапред се земало мерка во просторијата.

Украсните кутии кои се изработувале во резба предходно се подготвувале од столар, а резбаните украсни парчиња додатно се вметнувале. Димензијата и формата ја одредувал резбарот и ја порачувал кај столар.

Копаничарски алат

Основен алат за изработка на резбата претставувало длетото и токмакот, а како подлога се користи

дограмациски стол. Притоа се употребуваат одредени столарски помагала, како стеги и друго. Токмакот претставувал дрвен алат во вид на цилиндар, со рачка, а најчесто се изработувал од бадем или бука, од тврдо дрво, затоа што требало да претрпи многу удари врз длетата. Токмаците биле со различна големина, односно тежина со пречник на долниот цилиндричен дел од 6,5; 7,5; 8,5; до 9,5 см, додека висината на целото длето била од 21,5; 24,5; 26,5; 29; до 31,3см;

За изработка на копаницата потребна била однапред подготвена композиција, со која се осмислувала крајната форма на предметот. Потребни биле длета со разни димензии и форми (облини). Длетата имале броеви до 49, или од 1 мм до 40 мм. Тие се изработувале од тврд челик (*rapid*), кои се одржувале со острење на *точило*, и со ситна *белегија*, со камен-брус (марка - Мисисипи). Постоеле прави, коси, кашикасти и профилни длета, кои биле изработени со различна широчина.

Броевите од 1 до 11 имале права форма. Длетата со број 1 имале права линија на врвот на длетото, додека неговаа форма се заоблувала со зголемување на нивниот број. Длетата се остреле за да се добие глатка површина, за да оставаат рамномерни траги на резбаните површини од дрвото. Острината на врвот на длетото морала да биде секогаш беспрекорно остра, за полесно и рамномерно засекување на дрвото. Длетото со кое се изработувале жилите на листовите се нарекувало - *жилник*, а старите мајстори го нарекувале- *козја папа*, поради сличноста на формата со нога од коза. За добивање на различна длабочина и широчина тие биле поотворени или позатворени. Другите типови на длета во однос на формата добивале имиња: тројка - со полуобла форма, четворка, петка до единаесетка, кои со големината на бројот добивале затворена форма.

Применета терминологија на орнаменти

При изработката на копанците се применувале голем број на орнаменти: ружа, кукурек, маргаритка, бела рада; од птици - грозјарчиња кои се хранеле на лозјата, орли, гугутки, зајаци, елени, мечки, пауни, папагали, акантусови листови, барокни елементи и др.

Голем дел од орнаментите се пресликувале од иконостасот во црквата во ман. Бигорски, Св. Богородица-Каменско, Св. Наум - Болнички, Св. Димитрија - Битола, во Прилеп, Крушево и други цркви. На тој начин резбарите стекнале искуство и за изработка на декорацијата на црковните ентериерни елементи. Вообичаено на празници копаничарите не работеле, но понекогаш кога имале нарачка тие работеле на монтирање на тавани и на Велигден и на други верски празници.

Изработени предмети

Копаничарот Димитри Јанков има изработено голем број на предмети од резба, за куќи или во помал број за јавни објекти.

Со својата резбарска група изработил резбан таван за куќата на Уранија и куќата на Робевци, со розета (1960-62 год), а иста таква постои и во постојаната Етнолошка поставка на Музејот на Македонија. Овој тип на таван претставува пример на украсување на одаја од 19-от век, кој бил забележан кај средноимотните семејства во Охрид, Дебар, Крушево, Кратово, Скопје, Велес и други градови низ Македонија. Резбаните парчиња биле изработени во скрозирана резба, со орнаментика која ја отсликува уметничката дарба на копаничарите од 19 век.

Во куќата на Робевци има изработено библиотека со четири столба и свод со капители (изработена 1964 г.). Библиотеката има три лачни завршетоци со резбани парчиња, каде за изработка на еден лак биле потребни 360 работни часа, додека за изработката на столб биле потребни 220 до 320 часа. Столбот кој се наоѓа во одајата на куќата на Робевци, претставува една од најдобрите изработки на Јанков во *чипкаста - длабока* резба, за кој цртежот го изработил самиот Д. Јанков. На столбот изработен во спирала (сод 1 м. должина, и дебелина 18 см), се претставени мотиви на жир

9. Резбарот Јанков со својот зет каде го подучува на резбарскиот занает (2003 год)

со животинско царство, орел, диво прасе, елен мечка, верверица, зајак, како и човечки фигури на ловџија (изработен во периодот 1958-1960). Тој има изработено повеќе комплетни гарнитуре, канабиња, фотељи и маси во Домот на Култура - Глигор Прличев во Охрид, со стилизирани мотиви на аждаи (изработени во 1957-58 год). Нацртите за овие гарнитуре се изработени под водство на архитектот Жарко Дамјановиќ од Белград во периодот од 1955 до 1956 година. Тие се изработени од даб, во три варијанти на фотељи и два типа на масички. За изработката на една фотеља биле потребни: 120 часа за ракодржачот, 160 часа за наслонот, односно 8 часа за орнамент рамка на столбот. Тие најчесто се изработувале во даб или орев. Во домот исто така се наоѓа и рамка за огледало (96 см x 83 см), изработена во липово дрво.

Групата под водство на Јанков изработила гарнитуре и други предмети од мебел за Универзитетска библиотека Св. Климент, Скопје и во Владата и Собранието на Р. Македонија (изработени 1974 год).

Тој има изработено композиција на ликовите на Кирил и Методи во Дирекцијата на Осигурителната компанија (ЗОИЛ); гарнитуре, работен стол и библиотека во Матично одделение, Скопје (1972-74); изработил предмети кај семејството Апостолови (нас. Капиштец); гарнитуре, работно биро и комода во Матица на Иселениците, Скопје; комплетна гарнитура и библиотека за Музеј 25 мај, Дедиње, Белград, С.Р. Југославија; кабинет за Маршал Тито, библиотека, маса за пишување, фотељи и гарнитура за кафе (1959-1960 г.); изработени голем број на седишта со орнаментика во Нови Сад, Петроварадинска тврдина (1970-1971 г.)

Предмети кои се дел од ентериерот на македонската одаја, како и предмети кои се составен дел на јавни објекти ги изработувал во текот на неговата долгогодишна копаничарска дејност: из-

10. Фотографија на презентација на македонската резба од резбарот Јаков пред Ј.Б.Тито

работил лустери во резба за свечена сала во хотелот *Орце Николов* во Охрид, во дабово дрво, како и други апликации во истиот ентериер (1955-56 год); изработка на столб во хотел *Палас*, Охрид, од чипкаста скрозирана резба; изработка на рамка за огледало во Домот на културата, Глигор Прличев, со барокни стилизирани елементи (1957-58 год.); фигура на Св. Климент во собрание на Општина Охрид (големина 140 см); фигура на Св. Климент во Универзитетот Св. Климент Охридски, Битола, со големина 160 см. (1992 г.); изработил фигури на Св. Никола, Архангел Михаил, Св. Ѓорѓија, Богородица со Исус Христос, Св. Петка, Св. Јован Крстител, Четириесет Маченици и фрагменти од цр. Св. Софија-Охрид, Јоаким и Ана, Св. Кирил и Методи и др. (икони со светители се купувани и од жители на СР Југославија); за посетата на претседателот Глигоров на Ватикан, има изработено статуа на Св. Климент за папата Павле (1991 г); за посетата на претседателот на Р Македонија, Киро Глигоров на Либијска Џамахирија има изработено копаница од скрозирана резба со мотиви од Охридскиот предел (1991 г); изработено 12 столба со длабока спирална резба со должина од 1 м и пречник од 16 см. за Бриони (1960-62); изработено копаница за Бања Лука, Сараево (1957-1958 год.); изработил панели во резба за д-р Брецев од Љубљана (1956-57 год.).

Повеќе охридски фамилии купувале и денес чуваат негови дела. Тие најчесто нарачувале копаници во скрозирана резба или статуи: Блага Поп Стефанија, Мишеви, Георгиевски, Маринови, Филипчевци, Сершиќ, Љубисављевиќ (стална изложба), Кречови, Гоцови, Мојсови, Маленкови и др. Тој изработувал резбани предмети за семејства од градовите низ Македонија: во Гевгелија изработена била фигура на мечка со големина 70 см, со три мали мечиња од 25 см (1989-90 год.); во Битола, Штип, Куманово, Тетово, Скопје.

Тој има отворено своја самостојна изложба во Ријека (1962 год.). Во периодот на работа во ЕМО во Охрид има учествувало во изработката на иконостас за црквата Св. Никола во Охајо, САД, со царски двери (1994 г); тој има изработено повеќе дела за од нашите иселеници од Торонто (Канада), Австралија, САД, Нов Зеланд и др.; изработено релјеф четири годишни времиња за конгресот на младенки во СССР, во Москва, Русија, а во Ленинград врз основа на цртеж на ореово дрво, од 1 парче со четири плочи; изработено резбани парчиња и икони за семејства во Германија, во Берлин, ХанOVER, Штудгарт, Бон и други градови; учествува на туристичка берза во Амстердам (Холандија), каде се претставува народното творештво, а Димитри Јанков демонстрирал изработка на резба, копаница во ореово дрво. Исто така учествува и во Туристички саем во Утрехт (Холандија). Тој неколку години има учествувано на Меѓународен саем во Хрватска, преку Туристичкиот сојуз на Југославија (1960-1970 год.)

За Резиденција на Владата на република Хрватска изработено библиотека и гарнитури во резба (1960- 1962 г); за Божидар Јакац има изработено столб од ореово дрво, со спирална форма, со 18 см пречник, (1959-1960 г.); за Собранието на СРЈугославија има изработено таваница, кабинет, клуб и гарнитури (1963-1965 г); Кабинетот на политичарот Блажа Јовановиќ во Подгорица (1961 г); изработено предмети во Матица на Иселениците (1962 г).

Во периодот 1980-2000-та години повеќе телевизиски куќи од странство од дома имаат снимено повеќе емисии за работата и животот на резбарот Димитар Јанков.

Заклучок

Во целокупната негова резбарска повеќедецениска работа секако се темели на солидна занаетчиска подлога на неговите учители во резбарското училиште, кои тој вешто и со многу познавање на карактеристиките на дрвото, технологијата на негова резбарска изработка, ги усовршува со нови мотиви и декоративни композиции. Резбарското училиште претставувало средина за успешно поставување на занаетчиската техника на изработка.

Постоенето на резбарски тајфи, односно преку работата на поединци- резбари и нивната активност, се создале одредени нормативи во однос на обемот и нивото на применета декорација, за да може да употребиме и дефинираме одредена терминологија на постоење на одредена резбар-

ска школа, со локален термин – охридска школа. Нејзиното значење го дефинираме во традицијата на постоење на резбарството во охридскиот регион уште од 17-от век. Трансформацијата на занаетот, односно негово прилагодување кон современите економски состојби е значајно за продолжување на традицијата на занаетот, во рамките на големиот прилив на современи декоративни индустријализирани технологии.

Резбарот кога почнува со работа, врз база на предходно замислена композиција на предметот, се внесува со начинот и текот на изработката, за да може да внесе живост во геометриските, растителните и зооморфни елементи, и само тогаш изработката добива оригинална форма и сопствен авторско-стилски белег.

Во 1993 година со организирањето на Друштвото на копаничарите на Македонија со седиште во Битола, се афирмира резбарството како традиционален занает преку организирање на изложби во земјава и во странство, како и со организирање на колонија во Манастирот Бигорски.

Помлади негови ученици кои активно работат се Љубен Џамбас, Хајри Доко, Јане Петров, Цветан Николески, Сашо Јанковски, Димитар Апостолов (негов внук), Иванчо Тренев, Стефан Гроздан, Горан Љубисављевиќ и други помлади ученици кои работат во Резбарската работилница кој работи во склоп на претпријатието ЕМО од Охрид (*во градот имало многу талентирани деца, но тие не можат да најдат резбарска работа*). Во иконографското одделени во резбарската школа имало многу талентирани резбари, но никој од нив не покажал интерес да го изучува резбарскиот занает.

*
* *
*

Резбарот Димитри Јанков има создадено доволно копаничарски уметнички парчиња, со кои заслужено може да се вброи во плодните копаничари на својата генерација. Иако неговите дела се во најголем број нарачувани и применувани за украсување на ентериерот на куќите, тој во својот развој и творештво го внел целото свое знаење на резбарскиот занает. Неговата иновативност се препознава во предметите за секојдневна и украсна намена, каде со веќе востановените декоративни орнаменти, тој создал оригинални композиции, кои за добрите познавачи на резбарската уметност се лесно препознатливи. Особено тоа се потенцира кај скрозираната резба, со тенки, естетско измоделирани орнаменти, чиј сооднос и композиција ги надминуваат стереотипните основни резбарски структури.

Затоа ракописот на уметничкото обликување на копаницата како традиционален начин на изразување на народната уметност, претставува белег на копаничарот од Охридското поднебје, Јанков. Преку неговата долгогодишна работа, со својот нескротлив интерес за копаницата, тој станал особено успешен резбар - занаетчија во рамките на Македонија. Неговите дела денес се наоѓаат низ целиот свет, претставувајќи ја копаничарската традиција како традиционален креативен уметнички код на македонскиот народ.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Б. Несторовски, Р. *Несторовска–Нестор Алексиев Мирчевски резбар*, Музеј на град Скопје, Скопје, 2002
- А. Светиева, *Резбани тавани, долапи и врати во Македонија*, Институт за фолклор Марко Цепенков, Скопје, 1986
- А. Светиева, *Ориентални белези на македонската резба (тавани, долапи и врати)*, Македонски фолклор, XX, 39-40, Скопје, 1987, 91-102
- Д. Корнаков, *Творештвото на мијачките резбари на Балканот од крајот на XVIII и XIX век*, Прилеп, 1986
- Д. Корнаков, *Македонска резба*, Мисла, Скопје, 1988
- Р. Вољинец, *Ентериерот во старата македонска куќа - таван*, Зборник на архитектонски факултет, бр.3, Скопје, 1979, 67-105
- А. Василев, *Български възрожденски маистори*, Наука и изкуство, София, 1965
- Т. Вукановиќ, *Копаничарство код Мијака*, Годишњак Музеја Јужне Србија, кн.1, Скопље, 1941, стр.44-45
- З. Личеноска, *Македонската црковна резба во XVIII и XIX век*, Гласник на Етнолошкиот музеј, Скопје, 1960

Petar NAMIČEV

THE OHRID WOOD CARVER - DIMITRI JANKOV

Summary

The wood carving technique in Macedonia at the same time had the inclination in embellishing the ecclesiastic decoration, and also in the profane buildings. In the profane buildings the decoration was made for the ceilings, sideboards (musandra), chests (dolap), columns, furniture, but also for decorative objects. In Macedonia a great number of wood carving masters had specialized for decorating the urban houses during the 18th to the 20th centuries. The progress of the wood carving craft was connected with individual work of the master, and rarely to a skilled group “tajfa”, until the mid 20th century when wood carving firms were created to carry on the old skill into contemporary times. Some of the carvers had learned the skill independently or in the wood carving schools and in reliance of the contracts they were grouped in to a tajfa, or had worked individually. Ad-

ditionally, some individuals had great influence in their work, and for the continuance of the craft. In Ohrid, one of the most remarkable wood carvers was Dimitri Jankov. Throughout his longstanding work and his timeless interest in carving, he became one of more successful wood carving masters in Macedonia. His works were commissioned for the homes for their functional use and for interior decoration, and these works were adorned with standard decorative embellishment creating original compositions, visible carvings and aesthetically slender ornaments.

The wood carving school was a successful one in flourishing of the craft. The existence of the groups known as “tafi” and individual carvers and their activity had created a norm of achievements in volume and applied decoration, and in the terminology this can be defined as the “*Ohrid School*” of carving.